

Martin Irén

Dr. Danilo Kecić: A forradalmi munkásmozgalom Szabadkán (1918—1921.)

Grada za istoriju Subotice — Dokumentumok Szabadka történetéből
Revolucionarni radnički pokret u Subotici 1918—1941. — A forradalmi munkásmozgalom Szabadkán 1918—1941.
Tom I. kötet
1918—1921.
Izbor i objašnjenja: — A kötetet összeállította és kísérő magyarázattal ellátta: *Dr. Danilo Kecić*
Subotica, 1973. Szabadka
Izdavač: Opštinski fond za finansiranje obrade istorijske grada Subotice i okoline.
Kiadó: Szabadka és Környéke Történelmi Dokumentumai Feldolgozását Pénzelő Községi Alap.
509 strana — oldal.

Tartalom:

Predgovor — Előszó. 2. Osvrt na radnički pokret u Subotici i okolini od 1918—1921. — Szabadka és környéke forradalmi munkásmozgalmi eseményeinek áttekintése 1918—1921. 3. Skraćenice — Rövidítések. 4. Grada — Dokumentumok (344 darab). 5. Registar imena — Névjegyzék. 6. Sadržaj — Tartalom.

Helytörténettel való komolyabb foglalkozás a történelemtudomány mai fokán szinte lehetetlen megfelelő dokumentumok ismerete és felhasználása nélkül. Tekintve, hogy a forrásanyagok, a levéltári okmányok, a korabeli sajtócikkek, a kongresszusi beszámólók és határozatok, a munkásszervezetek és pártok egyéb iratai, a rendőrségi és csendőrségi jelentések stb. szétszórtan találhatóak meg, még a történelemkutatók számára is nehezen és sok időt igénylően hozzáférhetőek, ezért a megjelent okmánygyűjteményt Szabadka forradalmi munkásmozgalmával kapcsolatban örömmel üdvözöljük.

Szabadka és Környéke Történelmi Dokumentumai Feldolgozását pénzelő Községi Alap elsődleges tervében van a forradalmi munkásmozgalomhoz fűződő okmányok kiadása 5 kötetben. E sorozat első része a közreadott dokumentumok gyűjteménye, amely a munkásmozgalom fejlődéséről az 1918—1921 közötti időszakban nyújt anyagot Dr. Danilo Kecić összeállításában és kísérő magyarázataival. A további kötetek előkészítésén dolgoznak:

- Dr. Milenko Palić (1922—1928)
- Dr. Đorđe Milanović (1929—1937.)
- Dr. Danilo Kecić (1937—1941.)
- Dr. Mirnics József (1941—1945.).

Ha tekintetbe vesszük azt, hogy az okmányok kiválogatásában és a magyarázó szövegekkel való ellátásában, valamint ezek véleményezésében (az I. és II. kötet recenzensei Pero Damjanović és Dr. Mirnics József) minden bizonnyal a vajdasági munkásmozgalom legjobb ismerői és a legjáratosabb

kutatói vesznek részt, akkor nyugodtan állíthatjuk, hogy ez a publikáció nemcsak jelentős hézagpótló, hanem valóban értékes és sokoldalúan felhasználható forrásgyűjtemény mind a történelemkutatók és szakosok, mind azok a pedagógusok számára, akikről a tananyag feldolgozása megköveteli a helytörténet egyes mozzanatainak bemutatását, mind pedig a széleskörű olvasótábor számára, amelyet e problematika az átlagnál jobban foglalkoztat.

E kiadvány külön sajátossága a kétnyelvűség, azaz a szerbhorvát és a magyar nyelv egyenrangú alkalmazása kezdve a címlaptól a tartalomjegyzékig. Indokoltsága és értéke elsősorban abban van, hogy az okmányokat azon a nyelven olvashatjuk, amelyen keletkeztek (kivéve a német és orosz nyelvű anyagot), másodsorban, hogy számos nem közforgalomban levő szakkifejezés egyöntetű használatának kialakításához járulhat hozzá; talán fogyatékosága, hogy a könyv egészében nem hozzáférhető azok számára, akik nem egyformán járatosak mindkét nyelvben (ugyan a szövegek előtti rövid szerbhorvát nyelvű regeszták és a kétnyelvű tartalomjegyzék részben áthidalónak tekinthető e téren.)

Az *előszóban* dr. Kecic kihangsúlyozta, hogy Szabadka munkásmozgalma „bizonyos fokig feltárt és feldolgozott” és hogy az erre vonatkozó irodalom eleinte publicisztikai jellegű, majd tudományos értékű tanulmányokból és önálló kisebb művekből áll, vagy a vajdasági és általános jugoszláv ilyen témájú monográfiák impliciten tartalmazzák a szabadkai vonatkozású anyagot. Sajnos, ezekről a művekről csak később a megjelentetett okmányok lábjegyzeteiből értesülünk, kár hogy valahol a könyvben külön fejezetben nem kapott helyet a szabadkai forradalmi munkásmozgalomra vonatkozó jelentősebb szakirodalom összefoglaló áttekintése is — remek szolgálatot tenne azoknak a fiatal kutatóknak, akik a megjelentetett okmányokat veszik majd alapul valamely szabadkai vonatkozású munkásmozgalmi téma feldolgozásánál.

Az *előszóban* a szerző (akár a szerkesztő bizottság előszavának is tekinthető) értesítést nyújt az egész vállalkozás célkitűzéseiről, az okmánygyűjtemény arculatáról, a dokumentumok kiválasztásának és prezentálásának módjáról, a tudományos eljárásról stb. Dr. Kecic elmondja, hogy a JKP-re és a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetségre (JKISZ) vonatkozó anyag jórészt megsemmisült, ezért a két világháború közötti forradalmi munkásmozgalom okmánygyűjteménye felöleli azt az anyagot is, amely csak indirekt vagy periferikusan érinti a problematikát. Az ilyen információ többször torzképet nyújt a nem beavatottság vagy a szándékos elferdítés folytán, a kötet összeállítójának feladata, hogy megfelelő magyarázattal tegye közzé a dokumentumokat, és hogy a megbízhatóság fokát jelölje meg.

Továbbá szó esik arról is, hogy a gyűjteményben az okmányok „szigorú időrendi sorrendben következnek, tekintet nélkül eredetükre, vagy hogy a forradalmi munkásmozgalom mely szempontjait, komponenseit szemléltetik”. Ez az elfogadott, megszokott tudományos módszer, amelynek megvan a maga előnye és hátránya is. Így nem kapunk tematikus áttekintést sem a JKP, sem a JKISZ, sem az osztályharcos szakszervezetek, sem az egyéb munkáspártok tevékenységéről.

Szabadka és környéke forradalmi munkásmozgalmának áttekintése (1918—1921.) című fejezetben a szerző az összegyűjtött és az eddig már ismert

forrásanyag alapján nemcsak az újonnan alakult államban folyó munkásmozgalom legális időszakát és a JKP betiltását követő évet dolgozza fel, hanem rövid áttekintést nyújt a munkásmozgalom kezdeti koráról is. Zárójelben az egyes érdekesebb okmányok számára utalnék a dokumentumok külön bemutatása helyett.

Vajdaság, tehát Szabadka munkásmozgalma is, félévszázadon keresztül (1870—1918.) szervesen összefügg a magyarországi munkásmozgalommal, azonos módszerekkel, azonos célok és feladatok megvalósításáért küzd.

Az első szervezett munkásmozgalmi formák a kultúr- és segélyegyletek, majd a nyolcvanas években a Magyarországi Munkáspárt helyi fiókszervezete (tíz órás munkaidő, általános szavazati jog, béremelés stb.), a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) megalakulása és az ezzel kapcsolatos újabb szakmai és közművelődési munkásegyletek sokoldalú aktivitása (sztrájk, bérmozgalom, politikai gyűlések és előadások stb.), és a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége (MFOSZ) szervezetei Szabadkán, Sándorban, Csantavéren, Bajmokon, Tavankúton (1906—7.) egészen új lendületet ad a munkásmozgalomnak. Az osztályharcos szakszervezet és az MSZDP erőssége néhány adattal illusztrálható: 1903—10. között 43 sztrájk, 1914-ben 12 népgyűlés és 22 eszmei politikai előadás, a Népszava (MSZDP lapja) 4000 előfizetője, Vajdaság legerősebb női közművelődési egyesülete, az MFOSZ IV. kongresszusának megtartása Szabadkán (1912.) stb.

1918-ig az MSZDP a reformista és a kompromisszumos politika híve, így a szervezett munkásság alapvető célkitűzése az általános választójogért való küzdelem, mint a hatalom átvételének egyedüli eszközeért. Még 1918-ban is (a polgári-demokratikus forradalom idején) a szociáldemokraták az osztályegyezkedés hívei: belépnek a Nemzeti Tanácsba, a Munkástanácsok és a Vörös Gárda a burzsoázia szolgálatába áll itt Szabadkán azzal a kihangsúlyozással, hogy a széleskörű demokráciáért küzd (1, 3).

1918—20. között Bácska és Bánát katonai zónába került. A szerb katonai hatóságok formailag minden politikai összejevetelt betiltanak, így a szocialista mozgalom is transzformálódik. Előtérbe kerül a szakszervezeti kérdés: megtartani-e a régi formát, vagy elválni Pesttől és az új SZHSZ állam kereiteiben felvenni a kapcsolatot a megfelelő központokkal és szervezetekkel; de foglalkoztatja a tagságot az a gondolat is, hogyan működni együtt a Magyar Tanácsköztársasággal. A szervezeti beilleszkedés kérdését volt hivatva rendezni az 1919. március 24-én megtartott szociáldemokrata pártkongresszus Szabadkán. (43). Itt résztvett Bánát, Bácska és Baranya 120 delegátusa (35 szabadkai) és a Szerb Szociáldemokrata Párt 2 tekintélyes küldötte. Az MSZDP delegátusa nem érkezett meg (a Tanácsköztársaság kikiáltása után a demarkációs vonal átlépését a szerb katonai parancsnokság megtiltotta). A kongresszuson a forradalmi erők jutottak kifejezésre, amelynek értelmében csatlakoztak a III. Internacionáléhoz, és döntöttek, hogy résztvesznek a délszlávok forradalmi munkásmozgalmának egyesülési kongresszusán. Jellemző, hogy az előzetes megbeszélések delegátusai, valamint az egyesülési kongresszus 8 küldötte közül hét bunyevác és csak 1 magyar volt (55), sőt az újonnan alakult Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt Központi Párttanácsában és a Jugoszláv Munkás Szakszervezetek Tanácsában is csak bunyevácok képviselik Szabadkát, ezért: „Félreérthetetlenül arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ezek a nemzeti erők azonnal csatlakoztak

ahhoz a mozgalomhoz, mely a belgrádi központra támaszkodott. Ugyanakkor a számban sokkal nagyobb erők a magyarság soraiból, melyek együttműködtek ugyan a belgrádi központtal a budapesti központ unszolására továbbra is megmaradtak a régi szervezeti keretek között”. Éppen ezért ebben az időben történő aktivitások jórészt a katonai rendszer igyekezett nacionalista, irreddenta jellegűeknek bemutatni, habár többnyire kifejezetten osztályjellegűek voltak (66). A Tanácsköztársaság bukása után a szakszervezet 4971 munkása csatlakozott a belgrádi központhoz (108).

1919 végén és 1920 elején a munkásmozgalom igen tömegessé válik: fizetett párttitkár, 4000 párttag, 5000 szindikátustag, 250 JKISZ tag jugoszláv viszonylatban is tekintélyes eredmény. A háború utáni első gazdasági válság visszhangjaként jelentkeznek a sztrájkok, csak 1920-ban 18 kisebb és két általános, március 29. és április 18—19 (121) mint a JSZ (k) MP és a JKISZ munkájának és tekintélyének eredménye, így „1920 tavaszán e vidék az ország egyik legerősebb forradalmi munkásmozgalmi központja.”

1920 áprilisától júniusáig történő terror mérlege a számos kiutasítás Szabadkáról, Josip Zelić (a szakszervezet és a párt titkára) meggyilkolása, a szakszervezetek betiltása, a munkásotthon bezárása, a vasutasok tömeges elbocsájtása a nagy sztrájkban való részvételük miatt, a pártélet teljes megbénulása (134, 141, 161, 163, 168, 175, 191). Így magyarázható meg, hogy a Vukovári Kongresszus idején a Pártnak csak 1302 tagja van, és a kongresszuson csak két delegátusa és egyetlen egy képviselője sem a JKP új Központi Párttanácsában.

A pártélet az ideiglenes elhalás után a parlamenti választások előtti aktivitás idején fellendült, jelentős a két tömeges népgyűlés X. 17-én és XI. 14-én (228 és 224). A Párt tekintélyét növelte a munkások és mezőgazdasági proletárok körében, hogy az összejöveteleiken a legmagasabb szakszervezeti és pártfunkcionáriusok is részt vettek: Filip Filipović, Dragan Marjanović (250). Mindezek alapján az 1920-as választásokon a JKP 2296 szavazatot kapott Szabadkán a lehető 6632-ből (258), így a legerősebb politikai párt. Szabadka képviselője Dragomir Marjanović, az akkori Központi Párttanács és a Jugoszláv Nyomdaipari Munkások Szövetségének titkára.

1920 végén vidékünkön a politikai élettel párhuzamosan a szakszervezeti mozgalom is szárnyra kapott. Ezt a felfelé ívelést törte ketté az Obznana közzététele, amelynek szellemében ismét bezárták a munkásotthont, letartóztattak vagy kiutasítottak több munkásvezetőt, az agrárérdekelt kommunisták földjét visszavették stb. (255, 324, 303).

A Párt sorainak megritkulását használják ki a centrumisták és a szociáldemokraták, és bizonyos térhódítást végeznek. Az „államvédelmi törvény” szellemében a letartóztatások mellett a városi szenátus a kommunista képviselőktől is megvonja a mandátumot (325). Ezzel lezárul környezetünkben az a kor, amikor a Párt „mint önálló és jelentős társadalmi és politikai tényező affirmálódott”.

A „*Rövidítések*” című fejezet két oldala valóban említésre méltó sem lenne, ha ilyen szerény formában nem utalna arra, hogy a szerző milyen gazdag történelmi forrásokból merítette anyagát. Azt lehetne mondani, hogy dr. Kecic átnézte mindazok a levéltárak különböző alapjait, azok a múzeumok és könyvtárak gyűjteményeit, ahol remélt valami új adatot nyerni.

A könyvben megjelentetett 334 *dokumentum* közül körülbelül a fele a szűkebb értelemben vett okmány, míg a többi újságcikk és egyéb publicisztikai jellegű írás, így az okmány-gyűjteményben megtalálható anyag értékénél fogva sem egyenrangú. Továbbá az anyag olyan dokumentumokat is tartalmaz, amelyek kimondottan nem a szabadkai munkásmozgalomról szólnak, mégis indokolt az ilyen okmányok beiktatása, mert közvetve újabb értesítést, megvilágítást adnak az itt történetekről.

A szerző nagy gondot fordított a dokumentumok hitelességének értékelésére, a megfelelő jegyzetekkel való ellátására, számos név, fedőnév, esemény, intézmény, ritkábban előforduló fogalom, rövidítés stb. kellő és kimerítő magyarázatot kapott a lábjegyzetekben. Ez különösen Szabadka és környékére vonatkozó adatokra és személyekre érvényes. A szűkebb értelemben vett szakosokat ez talán ki is elégítené, de a szélesebb olvasóközönség számára még több információt kellene adni a forrásokban előforduló személyekről, eseményekről (a tájunkon kívüliekről is), hisz az egész témakör még nem közismert. A magyarázatok pozitívuma az is, hogy az egyes problémára vonatkozó szakirodalmat bizonyos okmányok lábjegyzeteiben megtalálhatjuk. Az okmánygyűjtemény színessé tételét kell hogy szolgálja az egyes jelentősebb és érdekesebb forrásanyag fényképmásolatának melléklete a könyvben. A regeszták viszont eléggé sablonosak, nem keltik fel mindig az olvasó érdeklődését.

Az egyes okmányok külön értékelése egy könyvszemle keretében nem sokat mondó, tehát nem is célszerű, ezért döntöttem úgy, hogy az előző fejezetben az okmányokra csak utalok a megfelelő események után zárójelbe téve azt a sorszámot, amelyet az arra vonatkozó okmány visel.

Végezetül leszögezhetjük a megjelentetett mű számos pozitívuma mellett a szerző szavaival élve „... hogy mindez a dokumentációs anyag a maga terjedelme és sokoldalúsága ellenére csak szolid alapot, de nem teljes anyagot biztosít Szabadka és környéke, a két világháború közti időszakban Jugoszlávia egyik jelentős támaszpontja és központja forradalmi muukásmozgalmának tudományos földolgozására, mert hiányosak az elsőrangú fontosságú párt-eredetű forrásanyagok az egyes történelmi időszakokban”.